

Impactul reformelor școlare imperiale asupra școlilor primare românești în deceniul iosefin

Dr. REMUS CÂMPEANU
Institutul de Istorie „George Bariț,” Cluj-Napoca

Pentru români, reforma școlilor primare, inițiată de consilierii Mariei Tereza și continuată de Iosif al II-lea, a adus multe lucruri bune. În Transilvania, școala Blajului dobânda în 1782 o nouă clasă, transformându-se în școală principală cu trei clase, iar din 1784, în școală normală cu patru clase și patru dascăli.⁸⁶ Tot aici, în 1782, s-a inaugurat Directoratul școlar al învățământului greco-catolic din provincie, condus, până în 1794, de Gheorghe Șincai, în funcția de director al școlilor unite mai succedându-se, la sfârșitul veacului al XVIII-lea și la începutul celui următor, Gheorghe Tatu (1794-1796), Vasile Nemeș (1797-1807) și Benedict Fogarași (1807-1830).

În același an, 1782, directorul școlar suprem al Ardealului, Mártonffi Iosif, propunea înființarea a 47 de școli primare în comitate și districte, încă 8 în scaunele secuiești, 10 în scaunele săsești și a unei noi școli grănicerești pentru români și secu.⁸⁷ Tot acum, se constituiseră 12 școli triviale românești, așa încât, în vederea asigurării cadrelor necesare, Șincai deschisese cursurile preparandiale de câteva săptămâni, desfășurate în paralel cu cele din școala normală. Chiar dacă nu a ridicat în jur de 300 de școli, după cum a susținut în faimoasa sa *Elegie*, e cert că el a înaintat numeroase proiecte pentru noi instituții de învățământ și pentru îmbunătățirea dotărilor. În 1784, în urma unor astfel de revendicări, directorul unit a obținut aprobarea pentru 59 de școli suplimentare.⁸⁸ Favorizată a fost, cu precădere, zona munților Apuseni, cu o dinamică economică aparte, unde

⁸⁶ Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944, p. 210-217.

⁸⁷ Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania 1774-1805*, București, 1966, subcapitolul *Măsuri de organizare a învățământului elementar românesc*.

⁸⁸ *Istoria învățământului din România*, vol. I, București, 1983, partea despre secolul al XVIII-lea.

s-au propus școli la Abrud, Zlatna, Brad, în apropiere, la Turda etc.⁸⁹ Aici funcționau și școli germane bune la Zlatna, Roșia Montană, Certeje și Băița.

Curtea a făcut mari presiuni pentru a angrena comunitățile în susținerea rețelei școlare. În perioada 1785-1786, prin reluarea fermă a unor reglementări anterioare, s-a instituit obligația contractelor pentru învățători, dispoziție care specifica statutul și drepturile lor în mijlocul colectivităților și modul în care satele erau nevoite să sprijine activitatea didactică. Localitățile rurale au fost împărțite în trei categorii: cele cu peste 500 de locuitori, cele având între 300 și 500 de locuitori și cele cu până la 300 de locuitori, salariile dascălilor fixându-se în funcție de această clasificare.⁹⁰ Măsura s-a aplicat cu precădere în Banat, dar s-a extins, sporadic, și în Ardeal.

Alături de Șincai, cereri pentru dezvoltarea învățământului unit au mai înaintat și vicarul Blajului, Ignatie Darabant (cel mai important proiect al său fiind elaborat în 1782), sau episcopul Bob (care în 1783 a solicitat înființarea unui gimnaziu la Năsăud, revenind cu alte doleanțe în 1785).⁹¹ În 1787, o circulară a lui Bob pretindea comunităților greco-catolice să se mobilizeze pentru a-și constitui propriile școli confesionale sau districtuale, în raport cu mărimea satelor.⁹²

Din 1783, școlile grănicerești de la Năsăud și Orlat, înconjurate de o salbă de școli triviale, s-au redimensionat la trei clase elementare, apoi la 4, iar în anul următor, la Năsăud s-a constituit Institutul militar pentru cadrele inferioare, cu o eficientă activitate în ceea ce privește învățarea limbii germane. În centrul școlar din localitate, cu dascăli bine pregătiți, se țineau, mai mult sau mai puțin recunoscute oficial, și cursuri preparandiale. Considerăm că opinia unor istorici, potrivit căreia în provincie, în epoca iosefină, ar fi existat 211 școli aparținând diecezei Făgărașului,⁹³ este exagerată, în pofida strădaniilor deosebite ale lui Șincai, însă Blajul devenise un focar educațional puternic prin cursurile sale medii, având inclusiv clase de filosofie. Mutarea Seminarului a afectat, într-o oarecare măsură, activitatea acestui centru, până

⁸⁹ Ioan Marin Mălinaș, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza 1740-1780, a împăraților Iosif al II-lea 1780-1790 și Leopold al II-lea 1790-1792*, Oradea, 1994, p. 106-111.

⁹⁰ Victor Țircovnicu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat 1780-1918*, București, 1970, passim.

⁹¹ Lucia Protopopescu, *op. cit.*, subcapitolul *Măsuri de organizare a învățământului elementar românesc*.

⁹² Ioan Marin Mălinaș, *op. cit.*, p. 121.

⁹³ *Ibidem*, p. 127-130.

la perioada restaurației. În 1786 Iosif al II-lea a revenit cu un nou ordin, solicitând înființarea de școli în toate satele mari.⁹⁴

Școlile ortodoxe din Transilvania erau, de asemenea, în expansiune. Directoratul școlar ortodox își începuse activitatea în 1785, prin desemnarea lui Dimitrie Eustatievici în fruntea lui. Din 1795, funcția a fost preluată de Radu Tempea, din 1808 de Gheorghe Haines și din 1814 de Moise Fulea, cel care a coordonat rețeaua școlară până în 1848.⁹⁵ Măsura întemeierii Directoratului școlar dădea curs, în parte, mai vechilor planuri elaborate de Molnar-Piuariu sau de vicarul Ioan Popovici, ei purtând o intensă corespondență cu autoritățile pe tema organizării învățământului ortodox din provincie. În 1782, cunoscutul medic avansase, în două memorii, mai multe propuneri în acest sens, solicitând o rețea de 70 de școli triviale, aflate sub autoritatea unui director, iar în 1784 revenise cu alte solicitări. Eforturile sale nu au fost zadarnice, din 1785, în discuțiile dintre directorul suprem Mártonffi și episcopul Nichitici, abordându-se chestiuni legate de seminarul ortodox și de Directoratul școlar. Consecințele negocierilor au fost numirea lui Eustatievici, secretar episcopal și notar al Consistoriului, în postul de director și includerea a șapte școli ortodoxe în rețeaua învățământului de stat, ele menținându-se și în epoca restaurației.⁹⁶

Imediat după preluarea atribuțiilor specifice, Eustatievici a deschis cursurile de normă pentru pregătirea dascălilor, în cicluri de câte șase săptămâni, desfășurate de două ori pe an. Pentru că ideea unui seminar nu s-a materializat, aceste cursuri aveau și rolul de a asigura o minimă bază formativă candidaților la preoție. Ținând seama de activitatea directorului școlar, episcopul Nichitici, printr-o circulară emisă în 1787, a dispus ca să nu mai fie acceptați ca preoți decât cei care au frecventat cel puțin școala Sibiului.⁹⁷ Atât Directoratul școlar de la Sibiu, cât și instituția similară de la Blaj erau subordonate directorului suprem al școlilor din Transilvania, Mártonffi, urmat în funcție, din 1786, de Lerchenfeld.

Eustatievici și mai apoi Tempea au încercat să ridice școala de tradiție din Șcheii Brașovului la rang de școală normală capitală, dar nu s-a reușit, până în 1804, decât transformarea ei în școală primară centrală, din 1787 cu trei clase, condusă de protopopul Brașovului. Și aici, în condițiile în care un seminar

⁹⁴ Ileana Bozac, Pompiliu Teodor, *Învățământul românesc din Transilvania în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, în vol. *Din istoria pedagogiei românești*, vol. II, București, 1966, passim.

⁹⁵ Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, București, 1986, p. 165.

⁹⁶ Lucia Protopopescu, *op. cit.*, subcapitolul *Măsuri de organizare a învățământului elementar românesc*.

⁹⁷ Ioan Marin Mălinaș, *op. cit.*, p. 113-118.

ortodox nu exista în provincie, erau pregătiți candidați la preoție.⁹⁸ Întemeierea școlilor fiind pusă cu deosebire pe seama comunităților, Fondul școlilor naționale nu s-a arătat generos cu învățământul ortodox. Susținerea a crescut puțin după ce au fost disponibilizate anumite sume prin reducerea unor seminare și catedre de teologie din provincie, dar sprijinul nu acoperea, nici pe departe, marile necesități. Existau câteva școli ortodoxe relativ bine structurate, aparținând unor localități mai prospere din zonele Făgărașului, Hațegului și Brașovului sau răsfirate în întreg spațiul transilvănean, insuficiente însă în raport cu procentul mare al populației de această religie. Documentul lui Iosif al II-lea din 1785, privind refacerea unor școli ortodoxe și construirea altora noi, completat de hotărârea Comisiei vieneze de Studii din 1786, publicată în 1788, nefiind susținute material, nu au reușit să schimbe radical situația.⁹⁹

Se impun, totuși, o serie de aspecte pozitive, derivate din decretul de toleranță. Încă din 1783 a început campania sistematică de dezvoltare a școlilor primare ortodoxe, s-au constituit instituții de învățământ noi (în special în comitatele Solnocul Interior și Solnocul Mijlociu), iar 25 de dascăli ortodocși au fost plătiți din Fondul școlilor naționale. De asemenea, luaseră naștere școli mixte, cu elevi greco-catolici și ortodocși, în unele localități (la Târgu-Mureș, de exemplu, funcționa o școală mai mare de acest tip) sau școli districtuale care reuneau copii din mai multe sate,¹⁰⁰ iar accesul era permis și în școlile primare ale altor religii, în școlile elementare miniere de la Săcărâmb și Zlatna sau în școlile salinare de la Turda, Ocna Dej, Ocna Sibiu, Cojocna, Praid, Rona, Șugatag, Vișeu de Sus etc. În 1792 și 1793, Consistoriul sibian a încercat să pună în aplicare noi rezoluții imperiale legate de înființarea câtorva școli ortodoxe suplimentare.

În Partium, Directoratul școlar unit s-a format în 1785, fiind condus de Simeon Maghiar, după ce, anterior, Ciontoș avusese atribuții de coordonare a școlilor primare. Următorii directori au fost Ioan Corneli (1792-1806), Ioan Molnar (în perioada 1806-1808, în care Directoratul se mutase temporar la Carei, sub tutela Muncaciului), Mihai Benei (1808-1815), pentru ca, apoi, Ioan Corneli să fie repus în funcție, după un interimat asigurat de Mihai Borbola.¹⁰¹ La Oradea exista, din 1739, o mică școală unită, iar proiectul din 1756 al lui Meletie Kovaci pentru ridicarea unui seminar, a unor școli noi la Oradea, Beiuș și Vașcău și a unei mănăstiri basilitane fusese urmat de numeroase alte memorii. Aici posibilitățile economice erau mai mari, după ce Episcopia unită câștigase domeniul Beiușului.

În 1780, Simeon Maghiar s-a întors de la Viena în urma definitivării studiilor teologice, devenind dascăl în școala unită din Oradea, care din 1773 avea

⁹⁸ *Ibidem.*

⁹⁹ Ileana Bozac, Pompiliu Teodor, *op. cit.*, passim.

¹⁰⁰ Ioan Marin Mălinaș, *op. cit.*, p. 111-115.

¹⁰¹ Ladislau Gyémánt, *op. cit.*, p. 165.

statut de școală primară centrală. În 1782 ea s-a transformat în școală capitală națională, iar în 1784 a fost promovată la rangul de Schola Praeparandorum Valachorum Ludimagistorum.¹⁰² În 1785, directorul școlar unit raporta deja inspectorului Luby Károly că a finalizat pregătirea a 11 învățători, în 1786 școala avea 31 de tineri, iar în 1788 absolviseră cursurile 45 de dascăli,¹⁰³ cifrele evidențiind un proces evolutiv constant.

În 1786 și 1788, Curtea transmitea noi dispoziții privind înființarea școlilor triviale sau sătești în Bihor. Iosif al II-lea aprobase constituirea a 74 de școli, dintre care 30 în ținutul Oradiei, 14 pe domeniul Beiușului și 30 în împrejurimile Salontei,¹⁰⁴ dar ele s-au ridicat doar în mică parte. În 1792, Leopold al II-lea a dat o rezoluție favorabilă cererilor insistente ale episcopului Darabant, cel care, în fapt, relua doleanțele anterioare exprimate de Meletie Kovaci, înființându-se, astfel, Seminarul român-unit din Oradea, în fosta clădire a ordinului iezuit, sub conducerea unui canonic episcopal. În primul an, instituția a avut doar șase candidați la preoție, însă numărul seminariștilor a crescut repede.¹⁰⁵

În 1793, în dieceza greco-catolică a Oradiei existau 55 de comunități care aveau școală primară proprie,¹⁰⁶ aceeași rețea deteriorându-se în anii următori, pe măsură ce ecurile reformelor lui Iosif al II-lea se stingeau. În Maramureș și Sătmar, zone aflate tot sub coordonarea Districtului școlar Oradea, reperate dezvoltării școlilor primare erau asemănătoare. Școlile ortodoxe din Partium se aflau sub conducerea unor proinspectori, dintre care cunoaștem, până în 1811, numele lui Teodor Abrahamovici și Gavril Constantinovici.¹⁰⁷

¹⁰² Istoria învățământului din România, vol. I, *loc. cit.*

¹⁰³ Cf. Susana Andea, Avram Andea, *Structuri transilvane în epoca luminilor*, Cluj-Napoca, 1996, p. 133-152. Despre activitatea lui Simeon Maghiar, vezi și Gáldi László, *Simeon Maghiar ein rumänischer Pionier der josephinischen Schulreform*, în *Archivum Europae Centro-Orientalis*, Budapesta, 7(1941), fasc. 4, p. 489-526 sau Susana Andea, *Aspecte privind viața și activitatea școlară a lui Simeon Maghiar*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*, Cluj-Napoca, 32(1987), fasc. 1, p. 17-27.

¹⁰⁴ Ioan Marin Mălinaș, *op. cit.*, p. 125-126. În legătură cu școlile ortodoxe din ținutul Aradului, coordonate de Directoratul școlar din Oradea, vezi Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului 1721-1821*, Arad, 1974, passim sau Idem, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea 1821-1867*, Arad, 1979, partea introductivă.

¹⁰⁵ Ioan Marin Mălinaș, *op. cit.*, p. 124-125.

¹⁰⁶ Cf. Vasile Bolca, *Episcopul Samuil Vulcan al Orăzii. Contribuții la ridicarea culturală a neamului*, Oradea, 1939, p.96, dar referiri la școlile unite din Bihor se găsesc și în lucrarea sa anterioară *Școala normală română unită din Oradea 1784-1934*, Oradea, 1934, passim.

¹⁰⁷ Ladislau Gyémánt, *op. cit.*, p. 162.

În Banat, Directoratul școlar ortodox s-a înființat cu mult timp înainte, în fruntea lui aflându-se, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Daniel Lazzarini (1770-1773), Teodor Iancovici (1773-1782), Avram Mrazovici (1783-1786) și Vasile Nicolici (1787-1803).¹⁰⁸ În schimb, în graniță, primul director ortodox, Grigore Obradovici, și-a început activitatea mai târziu decât omologii lui din Transilvania, exercitându-și atribuțiile de conducere între 1795 (1796)-1812.

Includerea provinciei civile în teritoriul Ungariei, sub forma a trei comitate (Timiș, Torontal și Caraș), prin acceptarea, în 1779, a propunerilor comisiei Niczky,¹⁰⁹ a provocat schimbări de substanță în rețeaua școlilor ortodoxe. Directorul Iancovici și-a păstrat funcția, dar a devenit subordonat al Directorului regal al Districtului școlar Oradea, asemenea lui Karlitzky, coordonatorul școlilor catolice bănățene.¹¹⁰ În urma protestelor Carlovițului, Curtea, în loc să extindă rețeaua ortodoxă de învățământ, a preferat, într-o primă fază, varianta reducerii școlilor germane, pentru a diminua cheltuielile. Școlile normale de la Panciova, Biserica Albă sau Timișoara și-au continuat însă activitatea.

Spațiul grăniceresc se afla sub totala autoritate a Consiliului Aulic de Război, așa încât, în problemele educaționale, era scos de sub incidența reglementărilor din programele *Reguli Directive* sau *Schulpatent*. Aici s-au aplicat, cu deosebită strictețe, prevederile din 1784 ale lui Iosif al II-lea privind germanizarea administrației și învățământului,¹¹¹ În general, toate hotărârile legate de reformarea școlilor primare au avut mai puțin ecou în ținuturile militarizate bănățene, unde Comandamentul militar a privit cu reticență dezvoltarea educației în sens național. Desigur, forurile militare nu au putut bloca în întregime progresul activității pedagogice, și, de-altfel, ele nici nu urmăreau un astfel de obiectiv.

Încă din 1766, Maria Tereza ordonase ca în toate comunele în care existau parohii să fie repartizați și învățători, dar lipseau mijloacele necesare spre îndeplinirea acestui deziderat.¹¹² Pentru a ridica nivelul pregătirii elementare, Consiliul Aulic de Război a stabilit, în 1774, ca dascălii să-și ocupe locurile în școlile satești, comunale sau naționale numai prin concurs. În pofida rigidei

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ Costin Feneșan, *Cnezi și obercnezi în Banatul imperial 1716-1778*, București, 1996, p. 15-17.

¹¹⁰ P. Radu, D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățământului din Banat până la 1800*, București, 1957, capitolul *Prima perioadă a administrației maghiare 1779-1805*.

¹¹¹ Victor Țîrcovnicu, *Istoria învățământului din Banat până la anul 1800*, București, 1978, capitolul *Învățământul în perioada 1770-1800*.

¹¹² Idem, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat 1780-1918*, p. 128.

administrații militare, școlile au traversat un proces relativ constant de creștere între 1775 și 1800, cu un mic regres în perioada 1788-1791, datorită războaielor cu turcii. Preocuparea era mai mare, în mod firesc, pentru situația școlilor triviale – cu precădere germane, destul de puține – decât pentru cea a lăcașurilor sătești de educație ale ortodocșilor.

După 1783, prin includerea în graniță a Caransebeșului (împreună cu 12 sate din vecinătate), conducerea militară a câștigat o școală bună, în localitatea atașată jurisdicției deschizându-se, din 1787, și o școală trivială germană, transformată mai târziu în școală normală.¹¹³ Cu excepția celor triviale, capitale sau normale, instituțiile de învățământ primar din graniță erau susținute de către comunități, întâmpinând mari dificultăți. Totuși, frecvența copiilor la cursuri era mai bună ca în Banatul civil, datorită controalelor dese ale ofițerilor inspeciori sau ale protopopilor. După 1790, atmosfera creată de Congresul iliric a determinat comandamentele regimentelor să accepte măsura constituirii unui Directorat școlar al graniței, înființat în 1792, cu sediul la Biserica Albă și avându-l în frunte pe Schlösser. La scurtă vreme după aceea, în 1795 sau 1796, s-a instituit și un director ortodox, subordonat lui Schlösser, în persoana lui Grigore Obradovici. El a preluat o rețea școlară aflată într-o situație grea, dar activitatea pe care a depus-o și-a arătat curând roadele.

Printre cei care au făcut mari eforturi în interesul dezvoltării învățământului ortodox de aici, s-a numărat și cunoscutul protopop Nicolae Stoica de Hațeg, aflat deseori în inspecție la școlile sătești. De regulă, după 1790, la controalele efectuate de directorul școlar participa și câte un ofițer de religie ortodoxă, desemnat de regimente.¹¹⁴ Treptat, școlile existente în reședințele companiilor s-au transformat toate în școli triviale de limbă germană, cu trei clase, funcționând alături de școlile normale sau capitale cu patru clase, de pe lângă comandamentele regimentelor.

Toate încercările insistente ale directorilor școlari ortodocși din Banatul civil de a-și extinde autoritatea asupra școlilor de aceeași religie din graniță au fost sortite eșecului. Atât Iancovici, cât mai ales Nicolici, au avut tentative de a prelua coordonarea problemelor de învățământ ortodox din graniță, dar au fost respinși categoric. Mai mult decât atât, în urma Congresului iliric, chiar s-a interzis accesul directorilor școlari din comitatele bănățene în teritoriul militarizat.¹¹⁵

În partea civilă a fostei provincii, învățământul elementar a evoluat oarecum diferit. În 1781, Consiliul Locumtenențial, devenit de curând forul politico-administrativ tutelar al zonei, a primit ordin să reînnoiască școlile primare din

¹¹³ P. Radu, D. Onciulescu, *op. cit.*, capitolul *Învățământul grăniceresc*.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Ibidem*.

fonduri proprii.¹¹⁶ În același an, Iancovici a înaintat autorităților un nou proiect privind îmbunătățirea metodei tabelare, dar documentul nu a fost luat în dezbatere.¹¹⁷ El nu a reușit nici să înființeze numărul de școli pe care le-a propus în planurile anterioare, această neîmplinire contribuind, probabil, la adoptarea hotărârii de a pleca în Rusia. Asupra sa își exercitau autoritatea mult prea multe competențe (Mitropolia de la Carloviț, episcopii ortodoxe, Directoratul școlar al Oradiei, Consiliul locumtenențial, Comisia de Studii, Cancelaria Aulică), toate interesate în dezvoltarea școlilor, dar fără a-și aduce o contribuție materială pe măsura pretențiilor formulate. Pe de altă parte, consecințele germanizării forțate de după 1784 nu aveau darul de a stimula dorința de frecventare a școlilor, dând naștere unei situații critice în învățământul din comitatele bănățene.

O strategie fermă de redresare a devenit evidentă din 1786, când s-a publicat *Regulamentul despre înființarea școalelor la poporul valahic*, reluând principiile mai vechilor *Reguli Directive*, iar Consiliul Locumtenențial a emis reglementări suplimentare privind pregătirea dascălilor români la cursurile de normă.¹¹⁸ În același an, Directorul suprem al Districtului școlar Oradea a început verificarea modului în care comunitățile respectau obligația de a încheia contracte cu învățătorii și de a le asigura acestora salarii, locuință, săli de clasă, contribuții în natură etc. El a controlat, cu acest prilej, și felul în care erau puse în aplicare criteriile de salarizare ale dascălilor, în funcție de mărimea așezărilor: la peste 500 de case – 100 de florini, între 300 și 500 de case – 80 de florini și sub 300 de case – 60 de florini.¹¹⁹ În regulamentul din 1786, o parte a acestor sume se acopereau din Fondul de studii, dar micile alocații nu scuteau satele de impunerile stabilite în domeniul educației.¹²⁰ La învierea activității pedagogice și-a adus aportul noul director școlar ortodox, Vasile Nicolici, care a continuat cu succes cursurile de normă de la Timișoara, inițiate de Iancovici.

Pe când școlile românești și sârbești reușiseră, cu greu, să se încadreze în parametrii evolutivi satisfăcători, un nou pericol s-a ivit la orizont, și anume restaurația. Anularea reformelor a dat semnalul recrudescenței orgoliilor Stărilor maghiare. În 1791, Consiliul locumtenențial ordona Directoratului școlar Oradea ca limba maghiară să se introducă și în școlile primare ortodoxe, măsură ce a sporit tensiunile dintre Cancelaria Aulică Ilirică, nou înființată, și Cancelaria

¹¹⁶ *Ibidem*, subcapitolul *Banatul civil*.

¹¹⁷ Victor Țîrcovnicu, *Istoria învățământului din Banat până la anul 1800*, subcapitolul *Banatul provincial*.

¹¹⁸ Ileana Bozac, Pompiliu Teodor, *op. cit.*, passim.

¹¹⁹ *Istoria învățământului din România*, vol. I, loc. cit.

¹²⁰ Ioan Wolf, *Organizarea școlilor bănățene în anii 1770-1800 și activitatea pedagogului Teodor I. Iancovici*, în vol. *Din istoria pedagogiei românești. Culegere de studii*, partea I, București, 1957, p. 57-97.

Aulică a Ungariei.¹²¹ În Transilvania, fenomenele se derulau după un itinerar similar. Într-o scrisoare a lui Gheorghe Șincai adresată lui Kovachich Márton, în 1804, marele cărturar constata cu durere că din cele 376 de școli populare pe care le-a înființat în timpul lui Iosif al II-lea (cifră exagerată), mai funcționau doar 20.¹²² În cele din urmă, în Banat, școala normală de la Timișoara, aflată sub îndrumarea lui Karlitzky, a reușit să reziste presiunilor maghiarizării. Școlile ortodoxe ale lui Nicolici, ajutate de Cancelaria Aulică Ilirică și de Mitropolia de la Carloviț, tratau, de asemenea, cu nepăsare problema introducerii limbii maghiare ca materie obligatorie. Cu toate eforturile inspectorilor școlilor naționale din Ungaria, situația s-a menținut în suspensie vreme îndelungată, rețeaua ortodoxă de învățământ continuând să se dezvolte pe propriile coordonate. Cererea episcopului Sacabent din 1797, înaintată la Oradea, ca Paul Iorgovici să fie numit director al școlilor din Banat, deschidea o nouă epocă, în care prioritare deveniseră obiectivele naționale ce destrămau solidaritatea confesională ilirică.

Treptat, în zonă s-a încheșat un firav învățământ de specialitate. În perioada 1799-1800, s-a deschis școala agricolă de la Sânnicolau Mare, întemeiată prin testamentul macedo-românului Nacu,¹²³ după modelul celor constituite de pedagogul slovac Tessedik, iar la școala normală din Timișoara s-a inaugurat o clasă de desen.¹²⁴ Ca atare, restaurația nu a reușit să oprească cursul ascendent al învățământului primar, prelungit și după epoca iosefină. Strategia școlară a suveranului luminat, odată declanșată, nu mai putea fi neutralizată.¹²⁵ Și în cazul românilor, ea a avut rezultate palpabile. Învățătorul devenise un personaj aparte, delimitat de restul comunității prin nivelul sporit al pregătirii sale, prin salarizare și prin stabilitatea funcției. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, majoritatea dascălilor români beneficiau deja de calificare asigurată prin cursuri de specialitate, constituind baza unei elite din ce în ce mai consistente.¹²⁶

¹²¹ P. Radu, D. Onciulescu, *op. cit.*, capitolul *Prima perioadă a administrației maghiare 1779-1805*.

¹²² Kocziány László, *Adatok a felvilágosodás és reform kor eszméinek terjedéséhez Erdélyben*, în vol. *Művelődéstörténeti tanulmányok*, Bukarest, 1980, p. 179.

¹²³ D. Braharu, *Familii Macedo-Române în fosta Austro-Ungarie*, Slatina-Olt, 1944, p. 1-16.

¹²⁴ P. Radu, D. Onciulescu, *op. cit.*, capitolul *Prima perioadă a administrației maghiare 1779-1805*.

¹²⁵ Kornis Gyula, *A magyar művelődés eszményei 1777-1848*, vol. I, Budapest, 1927, p. 36-90.

¹²⁶ *Un profil social și spiritual al învățătorului român din Banat în veacul al XVIII-lea*, la Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, 1986, capitolul *Școală și societate. De la alfabetizare la formarea intelectualității*.

Ca și constatare finală, se poate afirma că reformismul nu a avut, în mod direct, efecte spectaculoase în ceea ce privește dezvoltarea rețelei școlare românești din imperiu. Prin strădania Curții însă, s-a creat un cadru legislativ care a favorizat inițiativele de organizare și consolidare a învățământului național, oferindu-li-se ocazia celor aflați până atunci în penumbra istoriei ardelenene de a-și trasa singuri proiectul propriei emancipări spirituale. Chiar dacă am avea în vedere doar acest considerent, ar fi suficient să evaluăm epoca analizată sintetic mai sus ca pe una de bun augur.

The Impact of Imperial Educational Reforms Over the Romanian Elementary Schools During Joseph the Second Reign

Abstract

At the beginning of the nineties, the imperial educational system saw a great prosperity because of the interest manifested by Joseph 2nd in culture development.

Transylvania was included in that large cultural movement. During only one decade, Mártonffi Iosif, the supreme manager of Transylvanian schools, succeeded in laying the foundations of more than 65 schools and after him, Șincai, as general manager, founded over 300 schools. By elaborating numerous decrees, the Royal Court tried to convince local communities to get involve in educational activities. According to each place's population, the authorities used to establish the teacher salary, number of schools etc.

The importance of these schools consists on a better professional preparation of teachers. More than that, a decree from 1774 decided that a teacher could teach only after graduated some kind of a specialized course and an official contest.

Unfortunately, after Joseph's death, all those decrees were no longer followed. In spite of this situation – only 20 from 376 schools were still functioning – the teacher and the educational system became some kind of a reference point and a certain mean for evolution.